

Kalászok avagy ki a privateer és ki nem

Contributed by Cselle Miklós

2014. September 26. Friday 09:36

Last Updated 2014. September 26. Friday 20:57

There are no translations available

Néhány gondolat kalászokról és hasonlókra

A magyar nyelv nem tesz különbséget a kormányzati megbízatással megkötött és a saját szakálljára ázdogozó kalászok között. Tengeremléki népeknél több fogalom is létezik a magánüzemű kalászokról a tengeren hajókat megátámadó tengerészekre, pl. angolban: privateer, corsair, rover, pirate, buccaneer, freebooter, caper. Ezeknek a pontos értelmezését, és az esetleges jelentésbeli különbségeket mutatom be az alábbiakban (a szótárak mindet kalásznak fordítják). Természetesen nem szeretnék az abszolút észszakértő szerepben tetszelegni, ha bárkinek ellentétes véleményesen fogadok bármilyen kiigazítást.

Privateer: magántulajdonban (private) lévő hajó, (illetve ilyen hajó tulajdonosa és az ezen szolgáló tengerészek), amely valamely hadban álló állam megbízásával rendelkezik ami felhatalmazza az ellenséges hajókat megátámadásra és elfogásra. A kifejezés elször 1664-ben jelenik meg. Ezek a hajók a spanyol lobogó alatt hajóztak, nem bízták a semleges államok hajóit, viszont természetesen legkeresztül az ellenfél nagyobb hadihajóit, ezáltal leginkább az ellenség kereskedelmi hajóit támadták meg, a zsákmánnyal pedig elszármoltak a kormányzat felé, természetesen megfelelő részesedést fejtve. A legénységet hivatalosan toborozták, elre rászesedést a zsákmányból. Elfogásuk esetén elvileg hadifoglyoknak kijáró elbánásban részesültek, bár a spanyolok a Karib tengeren nemigen tartották be. Még egy fontos szabály, ami gyakran megkeserítette ezeknek a kapitányoknak az életét: a hadihajóknak joga volt bármely nemzet kb. 1/4 hajórát, a gy ezekről a hajókra is, matrózokat átvenni a saját állományukba, akár a tenger közepén is, ha ott találkoztak, és a kapitány hiába tiltakozott ilyenkor, sokszor csak annyi matróz maradt, akik éppen elegendőek voltak a hajó kezeléséhez. 1856-ban a Párizsi Nyilatkozat a Tengerhajózási Tárványról elfogadásával a nagyobb európai államok (Spanyolország kivételével) tárványtelenné nyilvánították a privateer tevékenységet, az USA a 19. század végén, Spanyolország pedig 19. század végén a nyilatkozathoz.

Corsair (corsaire): az olasz corsaro-ból, ami a latin cursus-ból (előldőzni) ered; a privateer francia megfelelője (előleg Saint-Malo-i privateer-ekre alkalmazták), a megnevezés némeleg másdosult jelentéssel ment át az angolba mint előhivatalos privateer, aki sokkal kezelebb áll a kalászhoz (Henry Morgan például hevesen tiltakozott, amikor egy alkalommal corsair-nak nevezték, a magán privateer-nek tartotta, pedig valójában buccaneer volt, de például Robert Surcouf előszkőn vállalta a corsaire címet).

Rover: hollandból (roven a.m. rabolni) angolba átvett kifejezés, jelentése rablás, azaz kalász.

Pirate: kalász, olyan személy, aki hajókat támad meg és rabol ki. Eredete alighanem kalászokori francia, ahová a latinból került át (ha ugyan nem közvetlenül a latinból került át az angolba) "pirata" ami viszont a görög peiratos ered (peiran a.m. megkésérelni).

Buccaneer: a francia boucanier szóból ered, ami már kalászt (de még erdőjáró is) jelent, ez a kifejezés viszont a boucaner-ből ered, ami hős-főst jelent, ennek az eredete a boucan vagy boucane, ami a hős főstől és a használt fa keretet jelenti, ez a szó viszont valószínűleg a tupi indián moka-mboka (kb. kizárólag) szóból származott át franciába (máj források szerint az arawak nyelvű moccan szóból, ami szintén a főstől jelenti). Eredetileg Hispaniola (ma Dominika és Haiti) szigetén letelepedett franciák voltak, akik bivaly vadászattal foglalkoztak és az egy szerzett húst főstőlve eladták. A spanyolok 1630 körül kiűzték őket a Hispanioláról, ekkor Tortugán telepedtek le, köthozva a későbbi francia gyarmat alapjait. Ebből a jóról vödhét kikötőből az új megtelepedésükkel kalászoktat szerveztek spanyol hajók ellen, eleinte csak a Windward-szoros környékén, később pedig, ahogy a számuk növekedett, már valóságos hadjáratokat indítottak a spanyol-amerikai szárazföldre és városokat raboltak ki. A francia, angol és holland gyarmatok számára is növekedésével egyre gyakrabban beverték a két ezen gyarmatok kormányzóit a spanyolok ellen megbízólevelek (letter of marque /ang/, lettre de marque /fra/)

kiadásával. Az angolok lehetővé tették nekik Port Royal (Jamaica) kikötőjének használatát, a franciák Tortugában engedték be őket, ezáltal mindkét város fellendült, főleg Port Royal, amelyik rövid időn belül a Karib térség leggazdagabb városa lett. Nagyjából az 1690-es években kezdett hanyatlani a régi buccaneer hárnöv, ahogy az európai hatalmak feladták a nézincs bűke a Vonal márgáttá politikát (a Vonal az 1494. június 7-én megkötött Szerződésben meghatározott délkérr 370 mérföldre nyugatra a Zöldfok szigetektől, amely felosztotta a felfedező fűldeket Spanyolország és Portugália között). A buccaneer-ök ugyanis nehezen kezelhető tőrsaság voltak, gyakran sodorták a megbízásokat nemkívánatos hűborókba. A későbbiekben szötszöledtek, legtöbbben Afrika körül és az áceánon tevékenykedtek tovább, majd lassan kihalt a megnevezés.

Freebooter: vagy filibuster, francia változata filibustier, a holland vrijbouter-ból, ami a vrijbuit-ból (a.m. fosztogat) ered (vrij a.m. szabad + buit a.m. prédát). Magyarán kalás. Van még egy értelme, körülbelül szabadcsapat, olyan katonák, akik ad hoc robbantanak ki hűborókat idegen nemzetek megtámadásával.

Caper: rövid ideig a fiatal Egyesült Államok használta a saját államilag megbízott privateer-jeire, nem terjedt el a használata.

Ásny ténik tehát, hogy a privateer, a corsair és a caper hadviselő állam szolgálatában álló magán személyt jelent, a szabályos megbízást adott a kormányzat, megadott területen elfoghatta az ellenség hajóit és (elvileg) elfogásukat esetén hadifoglyoknak tekintették őket.

Fentiekkel szemben a rover, pirate, buccaneer, freebooter a valódi kalások, akiket magyarul leginkább tengeri rablásnak nevezhetünk. Ezeket minden állam eldöntötte, elfogásukat gyakorlatilag azonnali kivégzésre várta. Ráadásul később napjaink romantikusan átszűzött ékálások filmjei, amelyeknek gyakorlatilag semmi köze az egykori valósághoz. Azt, hogy milyen könnyű volt a határ a korzár és a kalás között, William Kidd kapitány esete példátlan, aki korzárként kezdte szabályos megbízást levéllel, de egy hadihajó elvitte az Angliában toborzott legénységet, ezt az Antillákon szedett-vedett tőrsasággal volt könnyű ellopni, akiket viszont nem tudott főkén tartani, végül kalászként átöltöztek el és akasztották fel.

Források:

Marjai Imre: Nagy kalászkönyv

<http://www.merriam-webster.com/dictionary/>

Horia Matei: Ávezredek kalászkönyve